

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL
NAZİRLİYİ**

**AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD
UNİVERSİTETİ**

“Beynəlxalq münasibətlər” kafedrası

Bakalavr pilləsi üçün

**ASIYA VƏ AFRİKA
ÖLKƏLƏRİ TARİXİ**

fənninin

PROQRAMI

BAKİ-2015

Program Azərbaycan Dövlət İqtisad
Universitetinin «Beynəlxalq münasibətlər»
kafedrasında hazırlanmışdır.

Tərtibçilər: **prof.B.M.Abdullayev**

t.ü.f.d S. Budaqova

Redaktor: **b/m T.Ə.Şirvanova**

Rəyçilər: **prof.H.F.Cəfərov**
prof.V.S.Həsənov

Asiya və Afrika ölkələrinin tarixi ümumdünya tarixinin tərkib hissəsidir. Asiya və Afrika ölkələrinin tarix kursu orta əsrləri, yeni və ən yeni dövrü əhatə etməklə bu regionda yaşayan xalqların tarixini III əsrdən başlayaraq bu günə kimi izləyir.

Kursun əsas məqsədi adı çəkilən qitələrdə ümumdünya tarixi proseslərin ümumi qanunauyğunluqlarını göstərməkdir. Kursun tədrisi tələbələrin ümumtəhsil və dünyagörüşlərinin hazırlığında əhəmiyyətli rol oynamaqla bərabər, onların intellektual inkişafına da əsaslı təsir göstərir.

Giriş

Asiya və Afrika ölkələrinin dövrlərə bölünməsi. Asiya və Afrika xalqlarının ümumdünya tarixi prosesdə yeri və rolu. Kursun tədrisinin əsas vəzifələri.

ORTA ƏSRLƏR DÖVRÜ.

Orta əsrlərdə Asiya və Afrika ölkələrinin tarixi inkişafının xüsusiyyətləri. Orta əsrlər tarixinin dövrləşməsi. Feodal münasibətlərin regionlar üzrə fərqləri. Feodal dövlətlərin siyasi quruluşunun xüsusiyyətləri. İcmalar və onların xarakterik cəhətləri. Xüsusi torpaq mülkiyyətinin formaları. Şəhərlər, cəmiyyətdə onların rolu. Köçəri xalqlar. Oturaq əhali ilə köçərilərin qarşılıqlı əlaqəsi. Kənddə və şəhərdə üsyanlar problemi. Dinin sosial-siyasi rolu. Asiya və Afrika xalqlarının orta əsrlərdə dünya mədəniyyətində oynadığı rol.

ÇİN.

Xan imperiyasının süqutundan sonra ölkədəki vəziyyət. Üçşahlıq dövrü. IV-V əsrlərdə köçərilərin hücumları. Şimalda və Cənubda dövlətlərin yaradılması. Yan Szyan tərəfindən Suy dövlətinin əsasının qoyulması. Aqrar münasibətlərin formaları. Buddizmin yayılması və daosizm dini. Çin etnosunun yaranması problemi.

Çinin birləşməsi. VI-VII əsrlərdə iqtisadi yüksəliş. Suy imperiyasının daxili və xarici siyasəti. Suy imperiyasının süqutu və Tan sülaləsinin hakimiyyətə gəlməsi. Mədəniyyətin inkişafı. Kitab çapı. Təhsil sistemi.

Tan imperiyasının iqtisadiyyatının inkişafı. IX əsrdə kəndli müharibəsi. Mərkəzi hakimiyyətin zəifləməsi. X əsrdə Sun imperiyasının yaranması. Aqrar münasibətlərin inkişafı.

Şəhərlərin iqtisadi və mənəvi əhəmiyyəti. Şəhərlərin sosial quruluşunun xüsusiyyətləri. Şəhərdə hökumət əleyhinə üsyanlar. Sun imperiyasının tanqutlar, jurjenlərlə əlaqələri. Tsin dövləti və cənubda Sun dövləti (XII əsr).

İdeoloji sahədə mübarizə. Buddizmin zəifləməsi, neokonfusiçiliyin təsdiqi.

Çinin monqollar tərəfindən işğalı (XIII əsr). Yuan imperiyasının yaranması.

Çin xalqının monqollara qarşı mübarizəsi. Gizli “Ağ zanbaq” cəmiyyəti və “Qırmızı qoşun” dəstələri.

Min dövlətinin təşkili (XIV əsr). Monqolların hakimiyyətindən qurtulduqdan sonra ölkədə iqtisadi və mədəni yüksəliş. Şəhərlərin rolu. Şəhərlərin sosial quruluşu. Çinin işğalçılıq siyasəti (XV əsr). Avropalıların Çinə gəlişi (XVI əsr).

XVII əsrin əvvəllərində ölkədə daxili ziddiyyətlərin kəskinləşməsi. Kəndli üsyanları. Min imperiyasının süqutu (1644).

YAPONIYA.

İbtidai-icma quruluşunun dağılması və ümumi tayfa ittifaqının yaranması. Dövlətin yaranma prosesi. Soqa tayfasının hakimiyyəti. Buddizmin gəlməsi (VI əsr).

Tayka çevrilişi (VII əsr). VII-VIII əsrlərdə dövlət quruluşunun xüsusiyyətləri. Hakimiyyətin Fudzivara evi tərəfindən zəbt edilməsi. Çin və Koreya ilə əlaqələr.

Ədəbiyyat və incəsənətin inkişafı.

IX-XII əsrlərdə inkişaf etmiş feodal cəmiyyətinin yaranması. Samuraylar təbəqəsi. Minamoto sequnluğu (1192-1335). Şəhərlərin, sənətkarlığın, ticarətin inkişafı.

Monqollara qarşı ölkənin müdafiəsinin təşkili.

Asikaqa sequnluğu (1335-1573). Ölkədaxili müharibələr. “Döyüşən vilayətlər” dövrü. Avropalıların ölkəyə gəlişi. Ölkənin birləşdirilməsi uğrunda mübarizə. Nobunaqa (1573-1582) və Xudeyesinin (1582-1598) fəaliyyətləri. Tokuqava

sequnluğu (1603-1867) . Aqrar islahatlar. Avropalılarla əlaqələrin nəzarətdə saxlama siyasəti. Yaponiyada siyası sabitlik və iqtisadi çiçəklənmə (XVII əsr).

Yapon mədəniyyətinin inkişafı.

İRAN.

Feodal münasibətlərin yaranması. Ölkənin sosial strukturu və dövlət quruluşu. Zərdüştlüyün rolu. Sasanilər ön Asiyada hegemonluq uğrunda mübarizədə. Mani (III əsr) və Məzdək (V əsr) hərəkatı.

I Xosrov Ənuşirəvanın islahatları. Ərəblərin İranı işğal etməsi (VII əsr). İran Abbasilər xilafəti tərkibində. VIII-IX əsrlərdə xalq üsyanları. Abbasilər xilafətinin dağılması. İran ərazisində əmirliklər. Şərqi İran Qəznəvilər dövlətinin tərkibində. Səlcuqlar tərəfindən İranın zəbt edilməsi (XI-XII əsr). İsmaililər dövləti (1090-1256). İran monqol xanlarının hakimiyyəti altında (1220-1353). Xalq üsyanları. Qazan xanın islahatları. Sərbədarlar üsyanı (XIV ə.).

İranın Əmir Teymur tərəfindən işğalı. Əmir Teymurun ölümündən sonra ölkədaxili müharibələr. Səfəvilər dövlətinin yaranması (1502-1736). Şah İsmayıl. Ölkənin sosial-iqtisadi quruluşu. Dövlət quruluşu. Şiizmin dövlət dininə çevrilməsi.

XVI əsrdə xalq üsyanları. Şah Abbasın islahatları və onun xarici siyasəti.

XVII əsrdə sənətkarlığın, şəhərlərin, ticarətin inkişafı.

Avropalıların İrana nüfuz etmələri.

İran mədəniyyəti orta əsrlərdə.

HINDISTAN.

III-VII əsrlərdə ölkənin iqtisadi-siyasi quruluşu. Qupta imperiyası. Hindistan icması və kastalar. Xarşa dövləti (606-

648). VIII-X əsrlərdə Şimali və Cənubi Hindistanda dövlətlər. Dövlətlərin siyasi strukturu.

VI-X əsrlərdə sənətkarlıq və ticarət. Şəhərlər. İnduizmin yayılması. Hindistana islamın gəlməsi. XI-XII əsrlərdə iqtisadi və siyasi vəziyyət.

XIII əsrdə Hindistanın şimalında Dehli sultanlığının meydana gəlməsi. XIII-XV əsrlərdə Şimali Hindistanın iqtisadi inkişafı. Avropalıların ölkəyə gəlməsi.

Dehli sultanlığının müstəqil knyazlıqlara parçalanması (XV əsr). Baburun Dehlini tutması (XVI əsr). Böyük Moqol dövlətinin yaranması.

Hindistanın inkişaf etmiş feodal münasibətlər mərhələsinə keçməsi (XVI-XVII əsr). Ost-Hind şirkəti.

Hindistan mədəniyyətinin inkişafı.

TÜRKİYƏ.

XI-XII əsrlərdə Kiçik Asiya ərazisində ilk türk dövlətlərinin yaranması. Konya sultanlığı, onun sosial-iqtisadi quruluşu. Monqolların hücumu və XIII əsrin sonlarında sultanlığın süqutu.

Osmanlı dövlətinin qurulması. Osmanlı sultanlarının Avropa və Asiyanı fəth etməsi. Konstantinopolun alınması. Osmanlı imperiyasının yaranması.

XVI əsrdə Osmanlı cəmiyyətinin iqtisadi və sosial-siyasi həyatı. Beynəlxalq münasibətlər. Türkiyə-İran müharibələri.

XVI əsrin II yarısında dövlətin hərbi-len sisteminin zəifləməyə başlaması. Mərkəzi hakimiyyətin zəifləməsi və separatizmin güclənməsi. “Cəlalilik”.

Mədəniyyət.

ƏRƏB ÖLKƏLƏRİ.

VI-VII əsrlərdə ərəblərin ictimai quruluşu. Oturaq əhaliylə köçəri əhalinin münasibətləri. Şəhərlərin inkişafı. Ərəblərin ilk dövlətləri. Dini şərait. İslamın yaranması və onun sosial rolu.

İlk müsəlman-ərəb dövlətinin meydana gəlməsi. Ərəb işğalları. Ərəb xilafətində idarə etmə sistemi. Xilafətdə sənətkarlıq və ticarət.

VII-VIII əsrlərdə Əməvilər xilafəti və onun ictimai quruluşu.

Xalq üsyanı. Abbasilər və ya Bağdad xilafəti (750-1258). Bağdad xilafətində münasibətlərin inkişafı. Xalq hərəkatı. Bağdad xilafətinin süqutu. XV əsrdə Ərəb xilafətinin süqutu.

Elmi biliklərin inkişafı. Ərəb mədəniyyətinin başqa xalqların mədəniyyətinə təsiri.

Ərəb ölkələrinin osmanlılar tərəfindən zəbt edilməsi (XVI ə.). XVI-XVII əsrdə Ərəb ölkələrinin iqtisadi həyatının xüsusiyyətləri. Şəhərlərin inkişafı.

Dini cərəyanlar və ərəb ölkələrinin mədəniyyəti.

TROPİK VƏ CƏNUBİ AFRİKA.

Müxtəlif vilayətlərdə sosial-iqtisadi inkişafın səviyyəsi. Qədim dövrün əsas mədəniyyət ocaqları (Nok, Qədim Efiopiya mədəniyyəti). Aksumun ictimai quruluşu. Xristianlığın qəbulu. Aksumun süqutu.

Efiopiya və Sudan (VIII-XV əsr). Sudanın xristian knyazlıqları. İslamın Sudana nüfuz etməsi. Sudanda və Qırmızı dəniz sahillərində müsəlman sultanlıqlarının yaranması.

Şərqi Afrika VIII-XV əsrlərdə. Şəhər-dövlətlərin yaranması. Portuqalların gəlməsi və yerli əhalinin onlarla mübarizəsi.

XII-XV əsrlərdə Qana, Mali dövlətləri. İslamın nüfuzu və onun sosial rolu.

Qərbi Sudan dövlətləri. Onların sosial-iqtisadi quruluşunun xüsusiyyətləri. XVI əsrin sonlarında Sonqay dövlətinin mərakeşlilərin hücumları nəticəsində dağılması.

Anqola əhalisinin portuqallara qarşı apardığı müharibə.

Konqo hövzəsində yaşayan xalqların dövlətləri. Feodal Efiopiya dövləti. Efiopiya xalqının xarici işğalçılara qarşı mübarizəsi. Efiopiya dövlətinin zəifləməsi.

Orta əsr Madaqaskar dövlətləri. Cənubi Afrikada yaşayan xalqların dövlətləri. XV əsrdə güdrətli Monomotapa dövləti.

Materikin içəri rayonlarında və cənubunda məskunlaşan tayfa və xalqların ibtidai-icma quruluşu şəraitində yaşamaları.

XV əsrdən başlanan müstəmləkə işğalları. Qul alveri və onun Afrikaya dağıdıcı təsiri.

Y E N I D Ö V R

(XVII ƏSRİN II YARISI-I DÜNYA MÜHARİBƏSİ İLLƏRİ)

Asiya və Afrika ölkələrində feodal qaydalarının hökm sürməsi, patriarxal-qəbilə münasibətlərinin, bəzən də quldarlıq qalıqlarının qalması.

Avropa ölkələri tərəfindən müstəmləkəçilik siyasətinin yeridilməsi. Asiya və Afrika ölkələrində müstəqil inkişafın, feodalizmin dağılmasının ləngiməsi. Asiya və Afrika ölkələrinin ənənəvi sosial-iqtisadi və siyasi quruluşunda dərinləşən böhran və kapitalist ölkələrindən iqtisadi, hərbi-texniki geriliyin artması.

ÇİN.

XVII əsrin ortalarında mancurların Çində öz hakimiyyətini qurması. Mancurların işğalçılıq siyasəti. Mancur hakimiyyətinin daxili siyasəti. XVIII əsrin ortalarında Tsin sülaləsinin “xarici aləmdən təcrid” siyasəti.

Tsin imperiyasının iqtisadi-siyasi durumu. İngilis siyasətinin fəallığının artması. Birinci tiryək müharibəsi (1840-1842). ABŞ və Fransanın Çinə soxulması. Qeyri-bərabər müqavilələr. Çində sosial-iqtisadi durumun ağırlaşması. Xalqın narazılığının artması. Mancur imperiyasında ziddiyyətlərin kəskinləşməsi.

Ölkənin cənubunda kəndli müharibəsi. Xun Sütsüanın təlimi. 1852-ci ildə Taypin dövlətinin elan edilməsi. Taypin nəzəriyyəsi. Üsyançıların düşərgəsində ziddiyyətlərin artması.

İkinci tiryək müharibəsi (1856-1860). Pekin müqaviləsi. Tsin hakimiyyətinin kapitalist ölkələrindən asılılığı. Taypinlərin mancur rejiminə, xarici müdaxiləçilərə qarşı mübarizəsi. Taypin dövlətinin süqutu.

İri dövlətlərin Çini “nüfuz dairələrinə” bölməsi. Yaponiya-Çin müharibəsi (1894-1895).

XIX əsrin sonlarında ölkənin yarımfeodal ölkəsi olaraq qalması və Avropa dövlətlərinin yarımmüstəmləkəsinə çevrilməsi.

Milli burjuazianın formalaşması.

Şəhər və kənddə üsyanlar. “Boksyorlar üsyanı”. Sun Yatsenin yaratdığı ilk inqilabi təşkilat – “Çinin dirçəlməsi uğrunda ittifaq”.

XX əsrin I onilliyində Çində kapitalizmin inkişafı və onun xüsusiyyətləri. Rus-yapon müharibəsinin və 1905-1907-ci illər Rusiya inqilabının Çinə təsiri.

1905-ci ildə ilk ÜmumÇin burjua-inqilabçı partiya olan “Birləşmiş ittifaqın” yaradılması. Sun Yatsenin üç prinsipi. 1911-ci ildə Uçan üsyanı. Respublikaçı qüvvələrin bir sıra əyalətlərdə qələbəsi. Sun Yatsenin müvəqqəti prezident seçilməsi.

Tsin sülaləsinin hakimiyyətdən əl çəkməsi. Yuan Şikayın hakimiyyətə gəlməsi. Homindan partiyasının yaranması. 1913-ci ildə “ikinci inqilab” deyilən üsyanların başlanması. Xarici qoşunların köməyi ilə üsyanların yatırılması.

Çin I dünya müharibəsi illərində. Sənayenin inkişafı. Milli burjuaziyanın güclənməsi.

YAPONIYA.

XVIII əsrdən başlanan iqtisadi böhran. Konfusiçiliyin dirçəlişi.

XIX əsrin 30-cu illərində dərinləşən böhran. Manufakturaların artması. Kəndlilərin kütləvi şəkildə şəhərlərə köçməsi.

Yaranan burjuaziya və zadəganların bir hissəsinin Tokuqava rejiminə qarşı çıxması. XIX əsrin ortalarında kapitalist dövlətlərinin (ABŞ, Fransa, İngiltərə və başqaları) Yaponiyaya qarşı güclənən ekspansiyası.

1867-1868-ci il inqilabı. Sequnluğunun ləğv edilməsi. İslahatların keçirilməsi. 1889-cu il konstitusiyası.

Kapitalizmin inkişafının xüsusiyyətləri. Hakim blokun təcavüzkar siyasəti. Yapon-Çin müharibəsi (1894-1895). İngiltərə-Yaponiya müqaviləsi. Rus-Yapon müharibəsi (1904-1905). Portsmut müqaviləsi.

Koreyanın Yaponiyanın protektoratına çevrilməsi.

Yaponiya I dünya müharibəsi illərində.

HINDISTAN.

Böyük moğol dövlətinin böhranı. Hindistanda sosial və iqtisadi ziddiyyətlərin kəskinləşməsi. Antimoğol hərəkəti.

İngiltərənin Hindistanı öz müstəmləkəsinə çevirməyə başlaması. İnzibati quruluş. Torpaq-vergi sistemi. Rəiyyətvari sistem.

Ost-Hind şirkətinin ticarət hüququnun ləğv edilməsi (1833).

Yeni torpaq sahibləri və ziyalılar təbəqəsinin meydana gəlməsi. Yeni şəhərlərin ucılması.

XIX əsrin ortalarında ingilislər tərəfindən ölkənin istilasının başa çatması. 1857-1858-ci illərdə xalq üsyanı. Üsyanda sipahilərin rolu. Üsyanın məğlubiyyəti. Ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına üsyanın təsiri. Ost-Hind şirkətinin ləğvi (1858). Müstəmləkə istismarının güclənməsi. Kəndli üsyanları.

Əmtəə-pul münasibətlərinin inkişafı. Milli sənayenin inkişafı. Burjuaziya və fəhlə sinfinin yaranması. Burju millətçiliyinin yaranması.

Ümumhindistan Milli Konqresi (1885).

XIX əsrin sonlarında Hindistanda sosial-siyasi vəziyyət. Lord Kerzonun tədbirləri (1899). Milli Konqresin parçalanması. Tilakın fəaliyyəti.

1905-1907-ci illər rus inqilabının hind xalqının milli-azadlıq hərəkətinə təsiri.

I dünya müharibəsi ərəfəsində ingilislərin müstəmləkəçilik siyasəti. Müharibədə İngiltərənin Hindistanın insan və maddi ehtiyatlarından istifadə etməsi.

TÜRKİYƏ.

Osmanlı imperiyası XVII əsrin ortalarında. Körpülü Mehmet paşanın keçirdiyi islahatlar.

Osmanlıların Şərqi Avropa və Ukraynada apardığı müharibələr. Avstriya ilə müharibə və böyük məğlubiyyət. Karlovitsada sülh müqavilələri (1699) və İstanbul müqaviləsi (1700).

Aqrar münasibətlərdə dəyişikliklər.

XVIII əsrin II yarısında Osmanlı imperiyasının beynəlxalq durumu. Osmanlı feodal dövlətində dərinləşən böhran və XVIII əsrin sonuncu rübündə Rusiya ilə müharibələrdə məğlubiyyət.

Dövləti böhrandan çıxarmaq üçün III sultan Səlimin keçirdiyi islahatlar. II Mahmudun mərkəzi hakimiyyəti möhkəmlətmək uğrunda apardığı islahatlar.

Balkanlarda milli-azadlıq hərəkatı. Rus-türk müharibəsi (1828-1829). Ədirnə müqaviləsi.

XIX əsrin 30-cu illərində Osmanlı dövlətində xarici kapitalın ağalığı. Tənzimat islahatları (1839). Kırım müharibəsi (1853-1856) və Paris müqaviləsi.

Türk milli burjuaziyasının yaranması. “Yeni osmanlılar” cəmiyyəti (1865). 1876-cı il konstitusiyası.

Rus-türk müharibəsi (1877-1878).

İmperialist dövlətlərinin Osmanlı imperiyasını yarımmüstəmləkəyə çevirmək uğrunda mübarizəsi. Konsessiyalar. Bağdad dəmiryolu.

“İttihad və Tərəqqi” cəmiyyəti (1889).

1905-1907-ci illər rus inqilabının Türkiyəyə təsiri. “Gənc türklər” inqilabı (1908-1909).

Balkan müharibələri. I dünya müharibəsinin əvvəlində Almaniya-Türkiyə ittifaqı.

İRAN.

XVII əsrin sonlarında Səfəvilər dövlətində iqtisadi böhranın, siyasi cəhətdən zəifliyin başlanması.

Xalq üsyanları.

XVIII əsrin 20-ci illərində əfqanların İrani işğal etməsi, türklərin İrana girmələri. Əfqanlara və türklərə qarşı mübarizə.

Nadirin sərkərdəlik istedadı. Nadirin şah elan olunması (1736). Onun xarici və daxili siyasəti. Xalq üsyanları. Nadir şahın öldürülməsi (1747). Daxili çəkişmələr. Mədəniyyətin ümumi süqutu.

Kərim xan Zənd və onun siyasəti. Onun ölümündən sonra yenidən başlanan feodal çəkişmələri. Ağa Məhəmməd xanın hakimiyyət uğrunda mübarizəsi. Qacarlar sülaləsinin hakimiyyətinin qurulması (1796).

XVIII əsrin sonu və XIX əsrin əvvəllərində İranda feodal və feodal patriarxal münasibətlərin hökm sürməsi.

İran uğrunda İngiltərə və Fransa arasında mübarizə. İngilis-İran müqaviləsi (1801). I Rus-İran müharibəsi. Gülistan müqaviləsi (1813). İran-türk müharibəsi (1821-1823). II Rus-İran müharibəsi. Türkmənçay müqaviləsi (1828).

İngiltərə-İran ticarət müqaviləsi (1841). Xarici kapitalın nüfuzu və onun ölkənin daxili durumuna təsiri.

Babilər üsyanı (1848-1852). Mirzə Tağı xanın islahatları.

XIX əsrin sonlarında İranın iqtisadi asılılığının güclənməsi ilə siyasi asılılığının güclənməsinin müşahidə olunması. “Tənbəki üsyanı”.

Kapitalist münasibətlərinin yaranması. İran burjuaziyasının yaranması. İran maarifçiləri.

1905-1907-ci illər Rus inqilabının İranın milli-azadlıq hərəkatına təsiri. 1905-1911-ci illər İran inqilabı. İnqilabın məğlub olması.

Rusiya və İngiltərə tərəfindən İranın istismarının güclənməsi.

I dünya müharibəsi illərində İran ərazisinin vuruşan ölkələr tərəfindən zəbt edilməsi.

ƏRƏB ÖLKƏLƏRİ.

XVII əsrin II yarısında-XVIII əsrin əvvəllərində Ərəb ölkələrinin sosial-iqtisadi quruluşu. Osmanlılara qarşı mübarizə.

Fransızların Misirə soxulması və Misir xalqının onlara qarşı mübarizəsi. Misirdə ingilis-fransız rəqabəti. Məhəmməd Əlinin Türkiyə sultanı ilə mübarizəsinin nəticələri. 1831-1833-cü illərdə Misir böhranı.

Avropa dövlətlərinin Misir böhranına cəlb olunması (1839). Süveyş kanalının tikintisi və Misirin xarici kapitaldan asılı vəziyyətə düşməsi.

XIX əsrin 40-60-cı illərində Suriyada və Livanda antifeodal üsyanlar. Suriya və Livanın xarici kapitaldan asılı olması. Maarifçilik hərəkatı.

Əlcəzairdə Əbdülqadirin rəhbərliyi ilə fransız müstəmləkəçilərinə qarşı mübarizə (1847).

Mərakeş xalqının portuqal, ispan və fransız müstəmləkəçilərinə qarşı mübarizəsi. Fransızlar tərəfindən Tunisin işğalı (1881). Xalq üsyanı.

1879-1881-ci illərdə Misirdə Konstitusiya hərəkatı. 1881-ci ildə Misirdə “Misir misirlilər üçündür” şüarı altında Ərəbinin başçılığı ilə ingilislərə qarşı mübarizə.

Yeni ictimai qüvvələrin formalaşması. Mustafa Kamil və Misir millətçiliyinin yaranması. Məhəmməd Abdo və islahatçılıq hərəkatı. Siyasi partiyaların və həmkarların yaranması.

Şərqi Sudanda ingilislərə qarşı mehdiçilərin üsyanı. Mehdiçilər dövləti. 1898-ci ildə mehdiçilərin məğlubiyyəti.

Madrid konfransı (1880). Mərakeşin yarımmüstəmləkəyə çevrilməsi. Mərakeş böhranı (1905 və 1911-ci illər). Fransa protektoratının elan edilməsi. 1907-ci ildə Mərakeşdə Fransa və İspaniyanın işğalçı qoşunları ilə mübarizə. 1912-ci ildə ümumxalq üsyanı.

Ərəb millətçi ideyalarının yayılması.

Ərəb ölkələri I dünya müharibəsi illərində.

TROPIK VƏ CƏNUBI AFRİKA.

Şərqi Afrika sahillərinin mədəniyyəti. Zənzibar sultanlığı.

Efiopiyanın sosial quruluşu. Efiopiyanın mərkəzləşdirilməsi uğrunda səylər və ingilis təcavüzünə qarşı mübarizə.

Avropa səyyahlarının və missionerlərinin Afrikanın içəri rayonlarına gəlmələri. Cənubi Afrikanın avropalıların müstəmləkəsinə çevrilməsi. Ost-hind holland şirkəti. Kap koloniyası (1652). Etniki birləşmələr prosesi. Tayfa ittifaqlarının yaranması. XIX əsrin əvvəllərində Kap koloniyasının ingilislər tərəfindən tutulması.

İngilis və bur təcavüzləri. Oranj və Transvaal respublikasının təsis edilməsi (1854-1856).

ABŞ-ın təsiri altında Liberiya Respublikasının yaradılması (1847). Kapitalist dövlətləri arasında sərt rəqabət obyektı olan Afrikanın bölüşdürülməsi və onun nəticələri.

İngilis-zulu müharibəsi (1879). Kosa və suto tayfalarının silahlı müqaviməti. İngilis-bur müharibəsi və Cənubi Afrika İttifaqının yaranması (1910).

Efiopiyanın italyanlarla vuruşda uğuru və öz istiqlaliyyətini qoruması.

Mozambik xalqının, Anqola tayfalarının portuqallara qarşı mübarizəsi. XIX əsrin 80-ci illərində Qərbi Afrika xalqlarının Samori Turenin başçılığı ilə fransızlara qarşı silahlı mübarizəsi.

XX əsrin əvvəllərində Cənub-Qərbi Afrikada (Namibiyada) və Şərqi Afrikanın (Tanqanika) cənubunda və mərkəzi hissəsində alman müstəmləkəçilərinə qarşı mübarizə. Cənubi Afrikada Afrika Milli Konqresinin meydana gəlməsi.

Afrika I dünya müharibəsi illərində.

ƏN YENİ DÖVR.

(1919-CU İLDƏN XXI ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNƏ QƏDƏR)

ÇİN.

I dünya müharibəsindən sonra Çinin ictimai-iqtisadi quruluşunun əsas cəhətləri. Paris sülh konfransının Çinə aid qərarı. “4may hərəkatı”.

Sun Yatsenin Quancjou hökuməti. Vahid Milli Cəbhənin yaradılması. Sun Yatsenin ölümü (1925).

30 may 1925-ci il hadisələri. Şimal yürüşü. Vahid cəbhənin daxilində təfriqənin baş verməsi. Homindan ordusunun komandanı Çan Kayşinin Nankində hökumət qurması. Vahid Milli Cəbhənin dağılması. Çan Kayşi hökumətinin siyasi kursu.

Çində Kommunist partiyasının hakimiyyət uğrunda mübarizəsinə Mao Tszedunun rəhbərlik etməsi. Homindan ordusu ilə kommunistlər arasında vətəndaş müharibəsi (1927).

Yapon təcavüzünün başlanması (1937). Homindançılar və kommunistlər arasında vahid cəbhənin bərpası. Antiyaпон hərəkatının güclənməsi. Yapon – Çin cəbhəsi. Vahid cəbhə daxilində mübarizə. SSRİ-nin yaponlara qarşı müharibəyə girməsi, Kvantun ordusunu məğlub etməsi və Şimal-Şərqi Çini azad etməsi (1945).

Kommunistlər və homindançılar arasında gedən vətəndaş müharibəsi (1946-1949). Sovet İttifaqının Çin kommunistlərini dəstəkləməsi. Çin kommunistlərinin qələbəsi.

Homindan lideri Çan Kayşinin Tayvan adasında öz dövlətini qurması.

Mao Tszedunun Çin Xalq Respublikasının yaranmasını elan etməsi (1949). Quruculuq işlərinin aparılması. 1954-cü il konstitusiyası. “Böyük sıçrayış” siyasəti.

SSRİ-lə münasibətlərin kəskinləşməsi (1956). Çinin SSRİ-yə qarşı ərazi iddialarını səsləndirməsi (1963). Sərhəd toqquşması (1969).

Çin atom bombasının ilk sınaqlarının keçirilməsi (1964).

“Mədəni inqilab” (1965) və onun nəticələri.

ÇKP-nın Amerika ilə əlaqələrini nizama salması və Şanxay bəyannaməsi (1972). Maonun ölümündən sonra daxili siyasətin dəyişdirilməsi. 1970-ci illərin ikinci yarısında Çin hakimiyyətində mübarizə.

Den Syaopinin hakimiyyətə gəlməsi və iqtisadi islahatların aparılması. İslahatların nəticələri. “Çin modeli” konsepsiyası.

Tibetdə, Sintszyanda muxtariyyət uğrunda . Kütləvi həyəcanların yatırılması (1989). Ölkənin ərazi bütövlüyünün saxlanılması və iqtisadi yüksəlişin davam etməsi.

1997-ci ildə Honkonqun, 1999- cu ildə Makaonun Çinə birləşdirilməsi.

Den Syaopin islahatlarının Tszemin (1993-cu il) və Tszintao (2002-ci il) tərəfindən davam etdirilməsi.

2003-cü ildə Çinin öz kosmik gəmisində kosmosa ilk kosmonavtını göndərməsi.

Son illərdə orduya ayrılan xərclərin artırılması.

YAPONIYA.

I dünya müharibəsi illərində Yaponiyanın Uzaq Şərqi bazarlarını ələ keçirməsi. “Düyü qiyamları” (1918). Hərəkətin yatırılması.

Yaponiya Vaşinqton konfransında. Yaponiyanın siyasi həyatında militarizm və ekspansionist ovqatların üstünlük əldə etməsi. General Tanakanın hakimiyyətə gəlməsi (1927). “Tanaka memorandumu”.

Dünya iqtisadi böhranının Yaponiyaya təsiri. Ölkədə mübarizənin kəskinləşməsi. Faşistləşmə meylinin güclənməsi. Şimal-Şərqi Çinin işğalı (1931). Yaponiyanın Millətlər

Cəmiyyətdən çıxması. Bir qrup zabitin faşist qiyamı təşkil etməsi (1932). Yeni faşist qiyamı (1936). Antikomintern paktı (1936).

Yaponiyanın Çinə hücumu (1937). Yapon qoşununun Xasan gölü və Xalxin-qol çayı ərazisində məğlubiyyətə uğraması.

Yaponiyanın Hitler Almaniyası ilə hərbi-siyasi ittifaqı (1940). Sakit okeanda müharibənin başlanması. Müharibənin I mərhələsində Yaponiyanın müvəffəqiyyətləri.

ABŞ və İngiltərə hərbi qüvvələrinin xeyrinə Sakit okeanda hərbi vəziyyətin dəyişməsi (1943). Qahirə bəyannaməsi (1943). Yaponiyanın iqtisadi vəziyyətinin pisləşməsi. Yaponiyada müharibə əleyhinə hərəkət.

Yalta konfransının qərarı. Potsdam bəyannaməsi (1945). SSRİ-nin Yaponiyaya müharibə elan etməsi. Yaponiyanın danışıqsız təslim olması.

ABŞ-ın Yaponiyada işğal rejimi qurması (1945-1952). Yaponiyada parlament seçkilərinin keçirilməsi. Yeni konstitusiyanın qəbul edilməsi (1947). İmperatorun simvolik olaraq dövlətin başçısı olması.

San-Fransisko konfransı (1951). Bir çox dövlətlərlə sülh müqaviləsinin bağlanması. ABŞ –la təhlükəsizlik müqaviləsinin imzalanması.

1952-ci ildə Yaponiyanın yenidən öz suverenliyini bərpa etməsi. SSRİ ilə diplomatik əlaqələrin bərpa edilməsi (1956). Yaponiyanın iqtisadi inkişafının xeyli güclənməsi.

Yaponiyanın “böyük yeddilər”in iştirakçısına çevrilməsi (1975). 1973-1975-ci illər dünya energetika böhranı və onun Yaponiyaya təsiri.

1990-cı ilin əvvəllərində yapon iqtisadiyyatında geriləmə. Hökumət dəyişiklikləri. Y.Koudzumi hökumətinin ağır iqtisadi islahatlar proqramı (2001). Sonrakı seçkilərdə Liberal Demokrat partiyasının məğlubiyyəti və hakim mövqeyini itirməsi. Yaponiya Demokrat partiyasının qələbəsi (2007). Xarici

siyasətin dəyişilməsi. Yapon silahlı qüvvələrinin BMT-nin himayəsi altında əməliyyatlarda iştirak etməsi.

“Şimal ərazilər” problemi və onun həlli yolları.

HINDISTAN.

I dünya müharibəsindən sonra ölkənin iqtisadi –siyasi vəziyyəti. “Roulet qanunu” (1919). Bu qanuna qarşı kütləvi mitinqlərin keçirilməsi. Amritsar şəhərindəki mitinqin gülləbaran edilməsi və ölkədə azadlıq hərəkatının yüksəlişi. M. Qandinin siyasi fəaliyyəti. İngilis parlamentinin Hindistanın idarə olunmasına dair yeni qanunu (1919). Hindistan Milli Konqres Partiyasının bu qanuna qarşı başladığı kampaniya. Milli Konqresin fəaliyyəti.

Vətəndaş itaətsizliyi kampaniyası (1930). Peşavar üsyanı.

Londona keçirilən “Dəyirmi masa” konfransı (1931). İkinci itaətsizlik kampaniyasına başlamaq qərarı.

1935-ci il konstitusiyası.

Müharibə və faşizm əleyhinə hərəkat. ABŞ-ın Hindistanda iqtisadi nüfuzunun güclənməsi. Milli Konqresin ingilis hökumətindən Hindistana istiqlaliyyət verilməsini tələb etməsi (1940). Müsəlman liqasının Pakistan dövlətinin yaradılması təbliğatı.

Hindistanın iqtisadi, sosial-siyasi vəziyyəti. II dünya müharibəsi illərində ingilislər əleyhinə çıxışların davam etməsi. Milli Konqresə qarşı repressiyalar.

II dünya müharibəsindən sonra ingilislər əleyhinə milli-azadlıq hərəkatının genişlənməsi.

Hinduslar, müsəlmanlar və sikkələr arasında kütləvi toqquşmalar.

Başda Cəvahirilər Nehru olmaqla Müvəqqəti hökumətin təşkili. Pakistan dövləti yaratmaq uğrunda açıq mübarizə. Hindistan və Pakistana dominion hüququnun verilməsi (1947).

Kəşmir ərazisinə sahiblik üstündə I Hindistan və Pakistan müharibəsi (1948).

1950-ci ildə Hindistanın respublika elan edilməsi və yeni konstitusiya. Nehru hökuməti. “Nehru xətti”. C.Nehrunun ölümü (1964) və onun nəticələri. Tam həllini tapmayan Kəşmir problemi və 1966-cı ildə II Hindistan və Pakistan münaqişəsi. 1971-ci il seçkilərində demokratik qüvvələrin qələbəsi. İ.Qandi hökumətinin tədbirləri.

1971-ci ildə Hindistan və Pakistan hərbi münaqişəsi nəticəsində Banqladeş dövlətinin yaranması.

1977-ci il seçkilərində B.Canata partiyasının qələbəsi. Onun daxili və xarici siyasəti. Hakim blokda fikir ayrılıqlarının kəskinləşməsi.

İ.Qandinin 1980-cı il seçkilərində qələbəsi. Pəncabda yaşayan sikkələrin dövlət yaratmaq uğrunda mübarizəsinin yeni dalğası. Terror kampaniyasının başlanması. İ.Qandinin öldürülməsi (1984).

1984-cü il seçkilərində başda R.Qandi olmaqla Hindistan Milli Konqresinin qələbəsi. R.Qandinin C.Nehrunun xarici kursunu davam etdirməsi. Hindistanın “yeni sənaye ölkələrinin” nümunəsi üzrə bazar islahatlarına başlaması.

1987, 1988 və 1989-cu illərdə Hindistan və Pakistan hərbi toqquşmaları.

R.Qandinin öldürülməsi (1991).

1991-ci il seçkilərində HMK-nın qələbəsi. Yeni iqtisadi siyasət. 1995-ci il seçkilərində HMK-nın məğlubiyyəti. Muxalifət partiyasının hakimiyyətə gəlməsi. Koalisiya hökumətinin yaradılması. İqtisadi inkişaf proqramı. Yeraltı nüvə sınaqlarının keçirilməsi (1998).

XXI əsrin əvvəllərində ölkənin iqtisadi, sosial-siyasi durumu. Sosial problemlərin həll olunmaması ilə millətlərarası və dirlərarası münaqişələrin baş verməsi təhlükəsinin qalması.

TÜRKİYƏ.

I dünya müharibəsindən sonra Osmanlı imperiyasının süqutu. Antanta qoşunları tərəfindən Türkiyə ərazisinin bir hissəsinin işğalı. Mustafa Kamal paşanın rəhbərliyi ilə milli-azadlıq hərəkatının başlanması. 1920-ci ildə TBMM-in açılması. Hökumətin yaradılması.

Sevr müqaviləsi. TBMM-in bu müqaviləni ləğv etməsi. Türk xalqının milli-azadlıq hərəkatında qələbəsi. Lozanna sülh müqaviləsi (1923). Türkiyə Cümhuriyyətinin elan edilməsi (1923). İslahatların keçirilməsi. Türkiyədə kapitalizmin inkişafının xüsusiyyətləri. Etatizm siyasəti.

Türkiyənin xarici siyasəti. Boğazlara dair məsələ və Montre konfransı (1936).

II dünya müharibəsi illərində Türkiyənin bitərəflik mövqeyinin xarakteri. Almaniya meyli siyasət. II dünya müharibəsinin sonlarında İngiltərə və ABŞ-la yaxınlaşma.

II dünya müharibəsindən sonra Türkiyədə demokratik hərəkatın genişlənməsi. “Trumen doktrinası ” və “Marşall planı” çərçivəsində ABŞ-la əməkdaşlıq haqqında müqavilənin bağlanması.

Demokrat partiyasının parlament seçkilərində qələbəsi (1950). Türkiyənin NATO və “Bağdad paktı”na daxil olması.

Xarici kapitalın cəlb olunma siyasəti. İqtisadi vəziyyətin pisləşməsi. 50-ci illərin sonlarında ölkəni bürüyən həyəcanlar. Hərbi çevriliş (1960). Milli Birlik Komitəsi. 1961-ci il konstitusiyası. 1963-1966-cı illərdə hökumət böhranı. Yeni hökumətin aqrar qanunu (1973). “Kipr böhranı” (1974). Türkiyənin beynəlxalq vəziyyətinin ağırlaşması. “Milliyyətçi cəbhə” koalisiya hökuməti (1975).

Ölkədaxili fikir ayrılıqlarının güclənməsi. Siyasi böhran. Hərbiçilərin hakimiyyətə gəlməsi (1980). 1983-cü il seçkilərində T.Ozal partiyasının qələbəsi. T.Ozal hökumətinin keçirdiyi islahatlar və nəticələri.

90-cı illərdə hakimiyyət qeyri-sabitliyi. Koalision hökumət.

2003-cü ildə R.T.Ərdoğanın baş nazir seçilməsi. İqtisadi islahatların keçirilməsi. Ərdoğan hökumətinin apardığı iqtisadi siyasət və onun nəticələri. Türkiyə-AB münasibətləri. Ak Partinin xarici siyasət kursu və Türkiyənin beynəlxalq vəziyyəti. R.T. Ərdoğanın prezident seçilməsi.

Erməni və PKK terrorçuluğu problemi.

İRAN.

Rusiyada 1917-ci il fevral burjuva inqilabının İrana təsiri. Bərabər hüququ olmayan müqavilələrin ləğvi və rus qoşunlarının İrandan çıxarılması. İngilislərin İranı işğal etməsi (1918). İngiltərə-İran sazişi (1919). Milli-azadlıq hərəkatı və İran hökumətinə qarşı mübarizə. Təbriz üsyanı (1920). M.Xiyabani. Xalq hərəkatının ölkəni bürüməsi. Hərəkatın yatırılması. İngiltərə-İran sazişinin ləğv edilməsi (1921).

Dövlət çevrilişi (1921). Qacar sülaləsinin hakimiyyətdən kənarlaşdırılması. Pəhləvi sülaləsinin əsasının qoyulması (1925). Rza şahın islahatları. Ruhanilərin nüfuzunun sarsılması. İngilislərlə yaxınlaşma siyasəti. İngilis-İran neft şirkətinin konsessiyasının müddətinin uzadılması. İranın imperialist dövlətlərinin iqtisadi və siyasi asılılığından azad olmaması.

Dünya iqtisadi böhran illərində İran iqtisadiyyatının pisləşməsi. Dürğunluq və irticanın hökm sürməsi. Fəhlə sinfinin, ticarət-sənaye burjuaziyasının inkişafı. Fəhlə və kəndli hərəkatı, tayfa üsyanları. Siyasi repressiyalar.

Paniranizm siyasəti.

Saadabad paktı (1937). II dünya müharibəsi ərəfəsində İranın xarici siyasəti. Hitler Almaniyası ilə yaxınlaşma. Faşist agenturası İranda. Müttəfiq qoşunların İrana girməsi. Rza şahın, oğlu Məhəmməd Rzanın xeyrinə taxtdan əl çəkməsi (1941).

Demokratik hərəkatın canlanması. İran Xalq Partiyasının yaradılması. 1942-1944-cü illərdə Cənubi Azərbaycandakı demokratik hərəkatın xüsusiyyəti. Başda S.C.Pişəvəri olmaqla

Azərbaycan Demokratik Partiyasının yaradılması (1945). Azərbaycan Milli Məclisinə seçkilərin keçirilməsi və Milli hökumətin yaradılması.

İran Kürdüstanında milli-demokratik hərəkət və Milli hökumətin yaradılması.

Cənubi Azərbaycanda bir sıra sosial-iqtisadi islahatların aparılması (1946). “Dil haqqında” qanunun qəbul edilməsi. Təbriz universitetinin təsis edilməsi.

İran hökumətinin başçısı Qəvamüs-Səltənənin BMT-də “İran məsələsinə” baxılmasına, ABŞ və İngiltərənin İrana siyasi-hərbi yardım göstərməsinə nail olması. İranda inqilabi-demokratik hərəkətin yatırılması (1946). İran Xalq Partiyasının qadağan edilməsi (1949).

İranda ingilis-Amerika rəqabəti. İngilis-İran neft şirkətinin fəaliyyəti. Milli Cəbhənin yaranması (1949). Antiimperialist hərəkətin canlanması. İngilis-İran neft şirkətinin ləğv edilməsi (1951). Məclis tərəfindən neft sənayesinin milliləşdirilməsi haqqında qərarın qəbul edilməsi (1951). M.Müsəddiqin baş nazir təyin edilməsi. M.Müsəddiqin xarici və daxili siyasəti. Milli Cəbhənin parçalanması. Dövlət çevrilişi (1953). Amerika nüfuzunun İranda güclənməsi. Beynəlxalq neft konsorsiumu ilə müqavilənin bağlanması (1954). İranın Bağdad paktına qoşulması (1955).

60-cı illərin əvvəllərində İranda iqtisadi-siyasi böhran. Sosial ziddiyyətlərin kəskinləşməsi. 60-70-ci il islahatları - “ağ inqilab”. “Ağ inqilab”ın mahiyyəti və nəticələri. Neft məsələsində rejimin siyasəti. Neft gəlirlərinin artması və onlardan istifadənin xarakteri. Korrupsiya, dövlət malının mənimsənilməsi. Xalq kütlələrinin narazılığının artması. Hökumət əleyhinə çıxışlar. SAVAK-ın təqibləri, repressiyaları.

70-ci illərin sonlarında sosial həyəcanların son dərəcə kəskinləşməsi. Hökumət əleyhinə nümayişin güclənməsi. Şahın ölkədən qaçması. Üsyançıların qələbəsi. İran İslam Respublikasının elan edilməsi və yeni konstitusiyanın qəbul edilməsi (1979). Ruhanilərin hakimiyyətə gəlməsi. Başda

ayətulla Xomeyni olmaqla hakim dairənin müxallifətçi çıxışlara qarşı mübarizəsi. Kütləvi siyasi repressiyalar. İslam respublikasının daxili və xarici siyasəti.

İran-İraq müharibəsi (1980-1988).

1989-cu ildə Xomeyninin ölümündən sonra Əli Xameneinin ali dini rəhbər olması. Məhəmməd Hatəminin prezidentlik dövrü (1997-2001 və 2001-2005). Liberal islahatların keçirilməsi. 90-cı illərdə Avropa ölkələri ilə iqtisadi münasibətlərin bərpası.

2005 və 2009-cu illər prezident seçkilərində mühafizəkar Əhməd necadın qələbəsi. İran cəmiyyətində mühafizəkarlarla islahatçılar arasında gərgin mübarizənin getməsi və islahatçılara qarşı repressiyaların aparılması. İranın nüvə proqramı və beynəlxalq vəziyyət. Ruhaninin hakimiyyətə gəlməsi, İranın Qərblə münasibətlərinin inkişaf tendensiyası.

ƏFQANISTAN.

Əmənulla xanın Əfqanıstanın əmiri olması və Əfqanıstanın müstəqilliyinin elan edilməsi (1919). Sovet Rusiyasının ilk olaraq Əfqanıstanın müstəqilliyini tanıması. İngilis-əfqan müharibəsi. İngiltərənin Əfqanıstanın müstəqilliyini tanıması (1919). I konstitusiya (1923). Əmənulla xan hökumətinin islahatları. 1924-1925-ci illərdə qiyamların baş verməsi. Əmənulla xanın devrilməsi (1928). 30-cu illərdə ölkənin daxili durumu.

Əfqanıstan II dünya müharibəsi illərində.

II dünya müharibəsindən sonra ölkənin sosial-iqtisadi quruluşu. İctimai münasibətlərdə arxaik formaların saxlanması. Amerika kapitalının nüfuzu. Müstəmləkə siyasətinə qarşı müqavimətin artması.

Sovet-əfqan əməkdaşlığının genişlənməsi. 1964-cü il konstitusiya və siyasi həyatın fəallaşması. İqtisadi sahədə çətinliklərin dərinləşməsi. Şah rejiminin böhranı. 1973-cü il çevrilişi və

Əfqanıstanın respublika elan edilməsi. M.Davud hökumətinin siyasəti.

Əfqanıstan Xalq Demokratik Partiyasının SSRİ-nin əli ilə dövlət çevriliş etməsi. Əfqanıstan Demokratik Respublikasının elan edilməsi (1978). M.Tərafinin Əfqanıstanın İnqilab Şurasının sədri olması. H.Əminin onu devirməsi. Sovet xüsusi hərbi dəstələrinin Kabildə prezident sarayını tutması və Əminin vəzifədən kənarlaşdırılması. B.Karməlin Əfqanıstanın prezidenti elan edilməsi. Sovet qoşunlarının Əfqanıstana yeridilməsi (1979). Sovet ordusuna qarşı mütəşəkkil müqavimətin təşkil edilməsi. ABŞ və Pakistanın sovet işğalına qarşı mübarizə aparan mücahidləri dəstəkləməsi.

Nəcibullanın hakimiyyətə gəlməsi (1986). Milli barışığa çağırış. Sovet qoşununun Əfqanıstandan çıxarılması (1989). Hökumətin mücahidlərlə mübarizəsi. Mücahidlərin Kabili tutması (1992). B.Rəbbaninin prezident elan edilməsi. Hakimiyyət uğrunda daxili mübarizə (1996).

Taliban hərəkətinin yaranması (1995). Taliblərin Kabili ələ keçirməsi (1996). Ölkənin islam əmirliyi elan edilməsi. Taliblərin daxili siyasəti. Taliblərin bütün Əfqanıstan ərazisinə nəzarət etməsi (1999). Taliblərə qarşı Şimal alyansının təşkili. Şimal alyansının taliblər üzərində qələbəsi (2001). Ölkənin Əfqanıstan respublikası elan edilməsi. 2004-cü il konstitusiyası. X.Karzayın prezidentlik dövrü.

NATO qoşunlarının Əfqanıstana daxil olması. Vətəndaş müharibəsinin davam etməsi. ABŞ ordusunun Əfqanıstandan çıxmasından sonra ölkədə siyasi vəziyyət.

PAKISTAN.

Hindistan ərazisinin bölünməsi nəticəsində Pakistan dövlətinin yaranması. İslahatların keçirilməsi. Respublika elan edilməsi (1956). Siyasi qeyri-sabitlik (1957-1958). Hakimiyyətə

hərbiçilərin gəlməsi. M.Eyybxan hökumətinin iqtisadi siyasəti. 1962-ci il konstitusiyası.

Pakistanın xarici siyasəti. Hindistanla münasibət. Şərqi Pakistanda milli hərəkət. 1969-cu ildə siyasi böhran və Yəhya xan hakimiyyətinin qurulması. Yeni hökumətin daxili siyasəti. İlk dəfə olaraq Pakistanda parlament seçkilərinin keçirilməsi. Benqalların Şərqi Pakistanda azadlıqları uğrunda mübarizəsi. Hindistan-Pakistan müharibəsi. Hərbi rejimin süqutu.

Z.Bhutto hökumətinin sosial-iqtisadi kursunun xüsusiyyətləri. 1973-cü il konstitusiyası. Muxalifət partiyalarının Bhutto hökumətinə qarşı mübarizəsi.

1977-ci il hərbi çevrilişin səbəbləri. Ziya-ül-Həqq hərbi rejiminin iqtisadi siyasəti. İslamın dirçəldilməsi və dünyəvi dövlət prinsiplərindən imtina edilməsi tələbləri. Pakistan İslam Respublikasının elan edilməsi (1979).

Ziya-ül-Həqqin ölümündən sonra keçirilən parlament seçkilərində Pakistan Xalq Partiyasının qələbəsi. Bənazir Bhuttonun baş nazir vəzifəsini tutması. Fövqəladə vəziyyətin ləğvi, demokratik hüquqların, azadlıqların qaytarılması tədbirləri. 1990-cı ildə Bənazir Bhuttonun istefaya göndərilməsi, baş nazir vəzifəsini N.Şərifin tutması.

90-cı illərdə nüvə proqramının inkişafı. Pərviz Müşərrəf tərəfindən hərbi çevrilişin edilməsi (1999).

2000-ci ildən Pakistanın Şimal-Qərb regionunun Taliban hərəkətinin dayağı olması. 11 sentyabr 2001-ci ildən sonra rəsmən Pakistanın Taliban rejimini dəstəkləməyə son qoyması.

2008-ci il parlament seçkilərində Xalq Partiyasının çox səs qazanması və Pakistan Müsəlman Cəmiyyəti ilə birgə alyans təşkil etməsi. P.Müşərrəfin prezidentlikdən getməsi (2008). Prezident seçkilərində Asif Əli Zərdarinin qələbəsi. Zərdarinin daxili və xarici siyasəti.

ƏRƏB ÖLKƏLƏRİ.

İRAQ.

İraq ərazisinin I dünya müharibəsi illərində ingilis işğalı altında olması. 1920-ci ildə Böyük Britaniya tərəfindən müasir İraq dövlətinin yaradılması. Onun tərkibinə Osmanlı imperiyasının üç əyalətinin – Bəsrə, Mosul və Bağdadın salınması. 1920-ci ildə Millətlər Cəmiyyəti tərəfindən Böyük Britaniyaya İraqın idarə olunması məqsədi ilə 1932-ci ilə kimi qüvvədə olmuş mandatın verilməsi.

İraq krallığının elan edilməsi. Aqrar münasibətlər . Dünya iqtisadi böhranının İraq iqtisadiyyatına təsiri. II dünya müharibəsi ərəfində İraq uğrunda mübarizə.

II dünya müharibəsindən sonra 1947-ci ilin payızına kimi ingilis qoşunlarının İraqda qalması. Milli-azadlıq hərəkatının yüksəlişi.

İraqın Bağdad paktına qoşulması (1955). Monarxiyanın devrilməsi və respublikanın elan edilməsi (1958). Aqrar islahatların keçirilməsi. İraqın Bağdad paktından çıxması (1959). İraqın daxili və xarici siyasəti. 1963-cü il ölkədaxili hadisələr. 1968-ci il çevrilişi.

Neft sənayesinin milliləşdirilməsi prosesinin sona yetməsi. Səddam Hüseynin hakimiyyətə gəlməsi (1979).

İran-İraq müharibəsi (1980-1988). Küveytin tutulması (1990). “Səhrada Tufan” hərbi əməliyyatı nəticəsində İraqın məğlubiyyəti və Küveytin suverenliyinin bərpa olunması (1991). İraqa qarşı BMT-nin sanksiyalarının tətbiqi və onun nəticələri.

Beynəlxalq koalisiya qoşunlarının İraqa müdaxiləsi və Səddam rejiminin devrilməsi (2003). Səddamın edamı (2006).

Ölkədə qeyri-sabitliyin hökm sürməsi. ABŞ hərbi hissələrinin İraqdan çıxarılması və hakimiyyəti yeni İraq hökumətinə təhvil verdikdən sonra ölkədə hərbi-siyasi vəziyyət. Radikal dini ekstremist hərəkatların fəallaşması.

MISIR.

I dünya müharibəsindən sonra Misir üzərində ingilis qəyyumluğunun elan edilməsi. 1918-1923-cü illərdə milli-azadlıq hərəkatının xarakteri. Milli burjuaziya və onun “Vəfd” partiyası. Misirin suverenliyi haqqında deklarasiya (1923). Vəfdçi hökumətin təşkil edilməsi və onun siyasəti.

1929-1932-ci illər dünya iqtisadi böhranının Misir iqtisadiyyatına təsiri. 30-cu illərdə milli-azadlıq hərəkatının yenidən yüksəlməsi. İngiltərə-Misir müqaviləsi (1936).

II dünya müharibəsi illərində Misirin ərazisində hərbi əməliyyatların getməsi.

II dünya müharibəsindən sonra Misirdə iqtisadi vəziyyətin pisləşməsi. Xalqın antiimperialist mübarizəsi. 1936-cı il İngiltərə-Misir müqaviləsinin ləğv edilməsi. C.Ə.Nasirin başçılığı ilə “Azad zabitlər” təşkilatı. Hərbi çevriliş. Kralın devrilməsi. Misirin respublika elan edilməsi və C.Ə.Nasirin prezident seçilməsi (1953). Aqrar islahat. Milli iqtisadiyyatın inkişaf planı. Süveyş kanalının milliləşdirilməsi (1956). İngiltərə-Fransa-İsrailə qarşı mübarizə.

Ərəb birliyi məsələsi. Birləşmiş Ərəb Respublikasının yaradılması (1958). İsrailin Misirə hücumu (1967) və onun nəticələri. C.Nasirin ölümü (1970).

Ə.Sədatın hakimiyyətə gəlməsi. 70-ci illərdə Misirin daxili və xarici siyasətinin dəyişilməsi. Ərəb-İsrail müharibəsi (1973). “Açıq qapı” siyasəti. İsrail və ABŞ-la yaxınlaşma. Kemp-Devid sazişi (1979). Müqavilənin ərəb dünyasında kəskin narazılıqla qarşılanması. Muxalifətin çıxışları. Hökumətin repressiyalar aparması. Ə.Sadatın öldürülməsi (1981).

H.Mübarəkin hakimiyyətə gəlməsi. Onun daxili və xarici siyasəti. Misirin ərəb dünyası ilə əlaqələrini nizama salması. 1987, 1993, 1999-cu illər referendumlarında Mübarəkin prezident seçilməsi.

Sosial problemlərin, işsizliyin səviyyəsinin qalxması, korrupsiyanın mövcudluğu.

2004-cü ildə yeni Nazirlər Kabinetinin seçilməsi. 2005-ci ildə konstitusiyada seçki qanununda düzəlişlərin edilməsi.

1990-2000-ci illərdə özəlləşdirmə siyasətinin ardıcıl aparılmaması, hərbi xərclərin artması, bürokratizmin, korrupsiyanın xüsusi sahibkarlığın inkişafına maneələr törətməsi və xalqın sosial-iqtisadi durumunun aşağı səviyyədə olması.

2010-cu ildə parlamentə seçkilərdə hakim partiyanın səs çoxluğu qazanmasına qarşı xalq kütlələrinin fasiləsiz etiraz aksiyalarına başlaması. Hökumətin istefası. 2011-ci ilin fevralında 30 illik Mübarək rejiminin hakimiyyətdən getməsi. Ölkədə siyası qarışıqlığın davam etməsi.

SURIYA VƏ LİVAN.

I dünya müharibəsindən sonrakı dövrdə bütün ərəb ölkələrində feodal münasibətlərin hökm sürməsi.

Suriyanın və Livanın idarə mandatının Fransaya verilməsi. Xalqın mübarizəsi. 1920-ci ildə Əmir Feysəlin kral seçilməsi. 1926-cı ildə Livanın Fransa mandatı altında respublika elan edilməsi.

1925-1927-ci illərdə Suriyada kəndli üsyanları. Üsyanın yatırılması və nəticələri. Suriyada milli hökumət (1936-1939). 27 sentyabr 1941-ci ildə Suriyanın və 26 noyabr 1941-ci ildə Livanın müstəqilliyinin elan edilməsi. Mandatın tam ləğv edilməməsi. 1943-cü ildə yaranmış “Ərəb dirçəlişi” təşkilatının Suriya və Livanın Fransa mandatından azad olması uğrunda mübarizəsi.

1946-cı ildə Suriya və Livandan xarici qoşunların çıxarılması.

Suriyada yaranan Ərəb Sosialist Dirçəliş Partiyası (BƏƏS) və onun proqramı. İsrail dövləti elan edildikdən sonra Suriya və

Livanın I Ərəb-İsrail müharibəsində iştirak etməsi (1948). Livana 100 min fələstinlinin qaçması.

Suriyada Ə.Şişəklinin hakimiyyət dövrü (1949-1954).

Livan prezidenti K.Şamunun yeni seçki qanunu və qərb yönli siyasəti.

ABŞ-ın İngiltərə və Fransanı Yaxın Şərqdən sıxışdırmaq məqsədi ilə yürütdüyü siyasət və “Eyzenhauer doktrinası” (1957). Livanın “doktrina”ya qoşulması və ölkə daxilində yaranan siyasi böhran. Vətəndaş müharibəsi (1958). Yaranan yeni hökumətin müstəqil siyasət yeritməsi.

Suriya hökumətinin “doktrina”nı pisləməsi. ABŞ-ın Suriyanı iqtisadi boykota məruz qoyması.

1958-ci ildən 1967-ci ilədək (İsrail təcavüzünə kimi) Livanda nisbi sakitliyin olması. Şiə Amal hərəkəti (1975). Xristian icmaları əsasında Livan cəbhəsinin yaranması (1978). Sünni İslam birliyi hərəkətinin meydana gəlməsi (1982). Xristian və müsəlman icmaları arasında baş verən II vətəndaş müharibəsi (1975-1990). Taif müqaviləsi.

R.Xaririnin öldürülməsi və nisbi sakitliyin pozulması. Hökumət böhranı. İsrailə münafişə və ölkədə xaosun yaranması (2007).

1958-ci ildə Suriya və Misirin bir dövlətdə - BƏR-də birləşməsi. İki dövlətin integrasiyasında yaranan çətinliklər. Suriyanın BƏR-dən çıxması (1961). İsrailə “altı günlük” müharibədə Misirin, Suriyanın, İordaniyanın məğlubiyyəti (1967) və nəticələri. BƏƏS daxilində fikir ayrılığı.

Referendum nəticəsində H.Əsədin prezident seçilməsi (1970). H.Əsədin daxili və xarici siyasəti. Hərbi məsələlərdə fəallıq. H.Əsədin ölümündən sonra oğlu Bəşər Əsədin prezident seçilməsi (2000). B.Əsədin atasının başladığı liberallaşma və modernləşmə siyasətini davam etdirməsi.

Ölkənin sosial-iqtisadi vəziyyəti.

Sosial-iqtisadi durumun aşağı səviyyədə olmasından narazı olan xalq kütlələrinin etiraz aksiyaları. Siyasi qarşıdurma.

B.Əsədin istefası tələbləri (2011). Ölkədə vətəndaş müharibəsi,İŞİD, böyük dövlətlərin siyasəti.

TROPIK VƏ CƏNUBİ AFRIKA.

I dünya müharibəsindən sonra Almanıyanın Afrikadakı müstəmləkələrinin qalib ölkələr arasında bölüşdürülməsi. Mandat sisteminin təsis edilməsi. Milli-azadlıq mübarizəsinin yeni forma və üsulları.

Efiopiyanın iqtisadi və siyasi vəziyyəti. İtaliya təcavüzü və xalqın İtaliya faşistlərinə qarşı mübarizəsi (1936-1941). Efiopiya II dünya müharibəsi illərində.

Cənubi Afrikanın sənaye inkişafı. Milli konqresin fəaliyyəti. 1918-1922-ci illərdə kütləvi tətillər.

Cənubi Afrika İttifaqı dünya iqtisadi böhran illərində. Faşist təşkilatlarının yaranması. Cənubi Afrika İttifaqının hakim dairələrinin Cənub-Qərbi Afrikada siyasəti.

Cənubi Afrika İttifaqı II dünya müharibəsi illərində. II dünya müharibəsindən sonra kapitalist dünyasının iqtisadiyyatında Afrikanın rolunun artması. ABŞ-ın Afrikaya iqtisadi və siyasi nüfuzu. Kütləvi ictimai-siyasi və həmkarlar təşkilatlarının yaranması. V Panafrika konqresi (1945) və siyasi müstəqillik şüarının irəli sürülməsi.

Asiya və Ərəb ölkələrinin (Şimali Afrikanın) milli-azadlıq hərəkətlərinin uğurlarının təsiri. Tropik Afrikada müstəmləkəçiliyə qarşı mübarizədə qalibiyyət. Qana və Qvineyada (1957, 1958) müstəqilliyin elan edilməsi. “Afrika ili”ndə (1960) 17 yeni dövlətin yaranması. Şərqi Afrikanın müstəqil dövlətləri (1961-1964).

Kontinentdə “ölkələrin birliyini və həmrəyliyini möhkəmlətmək” məqsədi ilə Efiopiyada Afrika Birliyi Təşkilatının yaranması (25 may 1963). BMT-nin qərarı ilə bu tarixin Afrikanın azadlıq günü kimi qəbul edilməsi.

Cənubi Afrikada saxlanılan iri müstəmləkələr. Cənubi Afrikanın azadlığı uğrunda mübarizə. Bir sıra Cənubi Afrika ölkələrində milli-azadlıq mübarizəsinin qələbəsi (1966-1980). Namibiya xalqının müstəqillik uğrunda mübarizəsi.

Müstəqillik əldə edildikdən sonra Afrika ölkələrinin iqtisadi, sosial və siyasi problemləri. İnkişaf yolu seçimi problemi. Bir sıra ölkələrin sosialist yönli yol seçməsi (Efiopiya, Konqo, Qvineya, Tanzaniya və.s). Kapitalist münasibətlərinin inkişafı (Zairdə, Keniyada, Nigeriyada, Seneqalda və sairə ölkələrdə).

Bir çox ölkələrdə hakim elitanın təşəkkül tapmasında ziddiyyətlərin olması. Tayfa-qəbilə, dini, etnik münaqişələr. Ərazi mübahisələri. Siyasi rejimin qeyri-sabitliyi. Çoxlu sayda dövlət çevrilişlərinin səbəbləri. Ayrı-ayrı ölkələrdə avtoritar, diktatura rejimlərinin meydana çıxması. Cənubi Afrika Respublikası Aparteid rejimindən sonra.

1980-cı illərin ortalarında iqtisadi və sosial böhranın dərinləşməsi. BMT tərəfindən Afrikanın iqtisadi inkişafını nəzərdə tutan xüsusi proqramın hazırlanması.

1990-cı ilin ortalarında 30-dan çox Afrika ölkəsinin avtoritar, diktatura və birpartiyalı rejimlərdən çoxpartiyalı siyasi sistemlərə keçməsi.

Afrikanın gələcək inkişafı ilə bağlı ekspert rəylərinin müxtəlifliyi.

Ədəbiyyat siyahısı:

- 1.Y.Mahmudov. Orta əsrlər tarixi. Bakı, 1986.
2. N.Vəlixanlı. Ərəb xilafəti və Azərbaycan. Bakı, 1991.
3. N.Babayeva-Vəkilova. Cənubi Azərbaycan maarifçiləri. Bakı, 2009.
4. История стран Азии и Африки в новое время. Москва, 1971.
5. История стран Азии и Африки в средние века. Москва, 1968.

6. История Африки в XIX-начале XX в. Москва, 1984.
7. История национально-освободительной борьбы народов Африки в новое время. Москва, 1976.
8. Новая история стран зарубежной Азии и Африки. Ленинград, 1971.
9. История национально-освободительной борьбы народов Африки в новейшее время. Москва, 1978.
10. История Ирана. Москва, 1977.
11. История Китая с древнейших времен до наших дней. Москва, 1974.
12. Очерки новейшей истории Японии. Москва, 1977.
13. А.М.Родригес. История стран Азии и Африки в новейшее время. Москва, 2006.
14. Очерки новой истории Ирана. Москва, 1978.
15. Новейшая история Китая. Москва, 1984.
16. Новейшая история арабских стран. Москва, 1968.